

Ács Pál

MAROSI ERNŐ ÉS A „RENEZÁNSZ EMBER”

Aki csak felületesen ismeri Marosi Ernőt, és netán beszédbe elegyedik vele, könnyen érezheti magát úgy, hogy csapdába esett. Véletlenül mondani talál neki az ember valamit valamiről, aztán, hogy zavarát leplezze, kiejt a száján bizonyos szavakat, netán használ is valamiféle fogalmakat, és máris megtörtént a baj. Pillanatok múltán úgy érzi, hogy jobb lett volna hallgatnia, bár okosabb akkor sem maradt volna. De ekkor már késő.

Aki mélyebben (de legalábbis régebben) ismeri Marosit, az ehhez többé-kevésbé hozzászokott. Ő tudja már, hogy Ernőnél ez afféle szellemi torna, esetleg, ahogy mondta egyszer, „gladiátorviadal”. Egyszerűen kedveli a verbális küzdősportokat: rendszeresen provokálja beszélgetőpartnerét. Hogy vannak-e ezzel didaktikus céljai, azt nem tudni. Annyi bizonyos, hogy – jó esetben (csak remélni merem, hogy én a jó esetek közé tartozom) – gondolkodásra, helyesebben mondva a gondolatok „elvonat rendszerezésére” serkenti az embert. Mindig azzal piszkál minket, amiről (botorul) azt gondoljuk, hogy: na, ehhez talán értünk valamicskét. Rólam tudja, hogy jórészt az úgynevezett reneszánsz korról foglalkozom, azon belül is főként az irodalommal. Érthető, hogy amikor velem beszélget, rendszerint a *reneszánsz* és az *irodalom*, netán a *reneszánsz irodalom* fogalmának (szerinte sokszor megengedhetlenül laza, trehány és pongyola) használatán élezi a nyelvét.

Mert – és ezt sokszor kifejtette már Ernő – nem is olyan ritka szó manapság a „reneszánsz”. Bármelyik svindler közszereplő vagy miniszter szívesen mondja, és még inkább gondolja magáról, hogy „reneszánsz ember”, mivel egyfelől teljesen gátlátalan, másfelől mindenbe beleszól, amihez nem ért. Marosi szerint szegényes, igénytelen, tisztázatlan és elavult reneszánszfogalommal operálnak gyakran a szakértők is. Ma is elterjedt „a reneszánsz alapvetően morális értelmezése, afféle szellemi *body building*ként. Ami persze a fogalom historikumának tökéletes mellőzését is jelenti” – írja az 2008-as „Reneszánsz éve”-kiállításokról szóló nagyszabású, vitriolos kritikájában. „Végképp nem tartozik ránk a »reneszánsz« és »humanizmus« - szavak, inkább, mint fogalmak – végtelen és káros trivializálása... Valószínűleg egy egész generációt sikerült meggyőzni arról, hogy reneszánsz minden sok- (minimum két-) oldalú ember, aki felelősségteljes munkája mellett szeret enni-inni stb., többféle meggyőződést is képes ápolni magában, esetleg mérget kever; s már humanista, aki vesz *Fedél nélkül*, és egy százalékot felajánl valamelyik állatmenhely számára” – teszi hozzá.

Finomabb ízlésű, és főként művészeti kérdésekben járatos ember – ha a dolog lényegét érinti – nem is ejti ki a száján a reneszánsz szót, fejtette ki nekem nemrégiben Marosi. Helyesebb, ha azt mondja: *all'antica*. Vagy – ezt azért még megengedi

Marosi Ernő a zágrábi székesegyháznál, 2006-ban

© Fotó: Mudrák Attila

Marosi Ernő előadása az MTA BTK várbeli épületétől búcsúzó batyusbálon,
2016. december 13. © Foto: Ács Pál

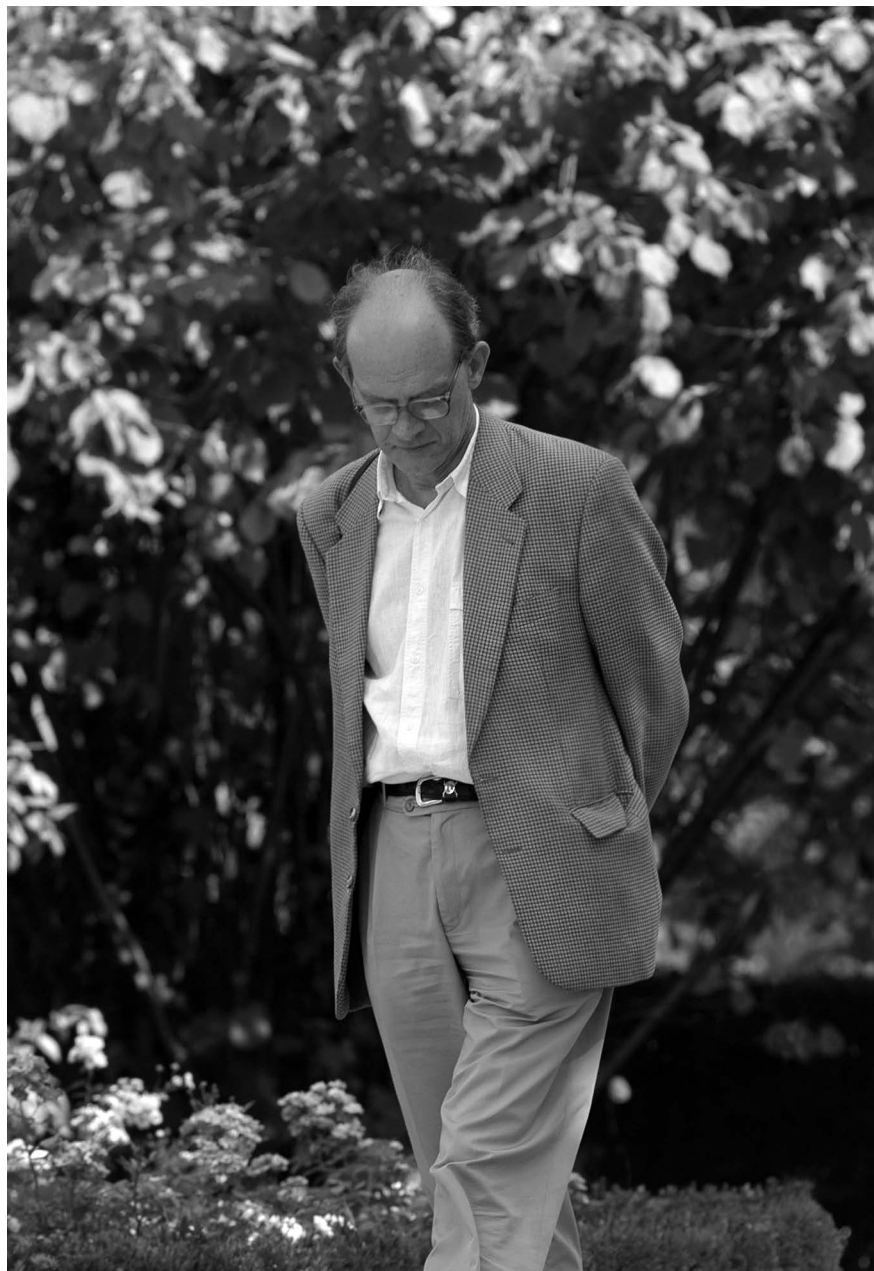
- mondható bizonyos feltételek közt az is, hogy *rinascita dell'Antichità*, de az már semmiképp sem, hogy *Rinascimento*, mivel ez a szó a francia *Renaissance* olasz fordítása, és óhatatlanul a 19. századi kultúrtörténet Michelet- és Burckhardt-féle fejlődésmodelljeit idézi, amelyek ugyebár tudományos értelemben legalábbis problematikusak, hiszen voltaképp Voltaire-re vezethetők vissza, merő konstrukciók, mivel a „reneszánsz korban” a felvilágosodás valamiféle előzményét látják. Az építészettörténészek is össze-vissza beszélnek - melegedett bele a témába Ernő -, elfelejtve, hogy a párizsi bulvárok Loire-menti kastélyokat utánozó neoreneszánsza csak akkor és annyiban volt megújult reneszánsz, amikor és amikortól valaki (a 19. század első felében) úgy kezdte gondolni, hogy az a stílus, amit ezek az épületek utánoznak, az anno „reneszánsz” volt, pedig hát, hohó, dehogyis, hiszen az, tudjuk jól, késő gótika! És ha már itt vagyunk - csavart még egyet a mondandóján - mit kezdjünk az „északi reneszánsz” fogalmával? Hiszen az északi, németalföldi „realiz-

mus” (vigyázat: realizmus-e a reneszánsz? ez egy újabb fogós alkérdés, figyelmeztetett rögvest) – noha megvolt a maga antikvitás-élménye-előzménye – nem *all’antica* művészet volt, nem ókori, hanem késő gótikus mintákat követett. Ezért nem is illendő reneszánsznak nevezni ezt a művészeti stílust (sem), helyesebb (Erwin Panofsky nyomán) az *ars nova* kifejezés. Ami kétségtelenül jobban hangzik, mint a *primitifs flamands*, bármit is jelentsen itt a *primitifs* szó – ezt már csak én teszem hozzá.

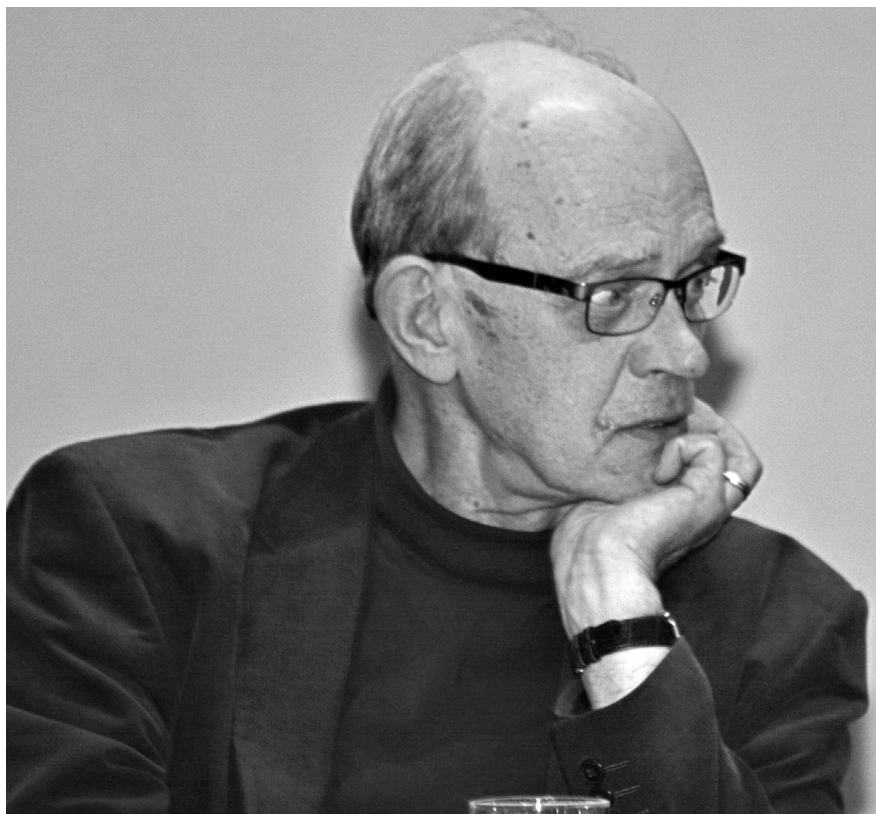
Michelangelo, aki – már ha hihetünk a gyanúsán sokoldalú portugál festő-író-esztéta-polihisztor Francisco de Holanda beszámolójának (egy par excellence „reneszánsz embernek”, szörnyűség!) – csakis az olasz festészeti stílust (*manierát*) tartotta valamire, mivel ez, meggyőződése szerint, az ókori görög művészet újjászületése volt. Érthető. Tudjuk kikre, leginkább pedig kire gondolhatott itt Michelangelo. Persze, hogy saját magára. És a flamandok? Azok a képek, amelyeken mindenféle épületek, zöld mezők, árnyékos fák, folyók és hidak láthatók sok össze-vissza figurával? Amiket ők maguk tájképeknek neveznek? Ez a minden elgondolás, művészet, szimmetria, arány, invenció, merészség, lényeglátás és erő nélküli, minden leleményesség és merészség híján való festészet csak a nagyon öreg vagy nagyon fiatal nőknek tetszik, esetleg néhány nemesembernek, akinek semmi érzéke a harmóniához. Így Michelangelo. Azt azért elismerte a nagy olasz művész, hogy lehetnek olyan országok, ahol még a flamandoknál is rosszabbul festenek. Azt viszont nem mondta, hogy *primitifs flamands*, vagy *primitivi fiamminghi* (portugálul, azon a nyelven, amelyen de Holanda fogalmazott, nem tudom leírni ugyanezt), nem is mondhatta, mivel ez a terminus csak 1902-ben keletkezett.

Ha jobban belegondolunk, Marosi sem vélekedik másként, mint Michelangelo. Az nem ide tartozik, hogy neki (Michelangelóval szemben) tetszik az *ars nova* flamand festészet. A tetszés nem művészettörténeti kategória, ergo, Marosi és Michelangelo hasonlóképpen tesznek különbséget a szóban forgó korszak két szóba jöhető klasszicizáló, „realista” festészeti áramlata között. Foglaljuk össze, miről is beszél Marosi: két esetben lenne indokolt a reneszánsz szó használata: az igazi, itáliai, *sui generis all’antica* művészet vonatkozásában, de ekkor azért mégsem, mert így összekeverhető lenne az egyéb, nem *sui generis* reneszánszokkal. Valamint az északi realizmus esetében, de ekkor meg szintén nem, mivel ez nem antik minták után született. A reneszánsz szó kultúrtörténeti, művelődéstörténeti, *horribile dictu* köznapi alkalmazására pedig nem is érdemes szót vesztegetni Marosi szerint.

Apropó *primitifs*, mi a helyzet a magyar reneszánsz irodalommal – kérdezem Ernőtől? Ő nem felel, hanem inkább visszakérdez, mikor Janus Pannoniusra terelődik a beszélgetés. Váratlanul szegezi nekem a kérdését: „Akkor én rögtön megjegyezném, hogy ezek szerint a régi magyar irodalom legjellemzőbb, legkorszerűbb szövegei latinul íródtak?” – Hát mit lehet erre felelni? Jószerével semmit. Hacsak nem akarom felülbírálni rögvest (bevallom, erre hirtelenjében nemigen lennék képes) mindazt, amit az irodalomról, a nyelvről, a költészetről, a régiségről gondolok, és – végső soron, és ez itt elég fontos – arról is, hogy „mi a magyar”. Márpedig Marosi alighanem ezt szeretné kiprovokálni. Ernőnek láthatóan fenntartásai vannak a „magyar reneszánsz” fogalmával kapcsolatban. A Mátyás-kultusz vonatkozásában

Marosi Ernő Zágrábban, 2006 © Fotó: Mudrák Attila

Marosi Ernő előadása az MTA BTK várbeli épületétől búcsúzó batyusbálon, 2016. december 13. © Foto: Ács Pál

egyszer megjegyezte, hogy a Duna jegén lezajlott népszavazást talán mégsem kellene kultúrpolitikai döntésként értelmezni az újkori műveltség mellett.

Ámde amit igazán mondani akar Janus Pannonius kapcsán, az nyilvánvalóan sokkal több ennél. Ravasz kérdésében ott visszhangzik az a – mondjuk így: sajátos – vélemény, amit a vernakuláris, magyar nyelvű régi irodalomnak nagyjából az egészéről, de különösen annak „reneszánsz jellegéről” formál. Mert egyáltalán: még a humanizmus sem azonos reneszánszsal, bár egyesek botorul szinonimaként használják a két szót, így Ernő. Ezek a derék irodalmárok, tisztelet a kivételnek, nem olvassák Kristellert. (Őt sem.) A korszak vernakuláris irodalma pedig megint csak külön térszta! Vernakuláris magyar reneszánsz! Attól óvjon meg az ég! Az meg mi fán terem? És egyáltalán! Hogy jön össze ez a kettő, művészet és irodalom. Szakítani kellene már azzal a szerencsétlen tévképzettel, hogy az irodalmat a művészetből lehet „megvilágítani”. Süket német salabakterek és tökkelütött magyar filozofok találták ki ezt az egészet. „Az irodalomtörténet és a művészettörténet házassága nem Isten, hanem emberek műve, felbontható, ha nem működik. De meghatározott művészet-

történeti jelenségek minősítéséhez érdemes ragaszkodni” – ezt le is írta. Az irodalmárok meg csináljanak, amit akarnak és tudnak. Ezt csak gondolta.

Így szócsatázik Marosi Ernő, a gladiátor. És persze győz. Hisz ezt tartják művészet és irodalom viszonyáról a legvájtfülűbb irodalom-esztéták, főként a formalisták, pl. Jan Mukařovský, Jurij Tinjanov és sokan mások is: „a költészet specifikus konkrétsága homlokegyenest ellentétes a festői konkrétsággal: minél elevenebb, minél érzékletesebb a költői nyelv, annál kevésbé fordítható le a festészet nyelvére”. Ellene vethetném, ha nem lennék az aréna porába sújtva, hogy Horatius valami olyasmit mondott, hogy *ut pictura poesis*, és hogy a római költők a festészetet néma költészetnek nevezték, a stílust *color*nak hívták, és így tovább, a „reneszánsz” ingoványos terepéhez közelítve hivatkozhatnék Dantéra, Albertire, Leonardóra, Dürerre, Raffaellóra, Vasarira, és nem utolsó sorban Michelangelóra, akik mind-mind szoros egybefüggésükben tárgyalták a verbális és a vizuális művészeteket, sőt, úgy vélték, hogy ezek igenis megvilágíthatók egymásból. Megállapíthatnám, hogy ebben (de csakis ebben!) Ernő és Michelangelo véleménye különbözik egymástól.

De két megfontolás is van, ami belém rekeszti a szót, még így, a gladiátorjáték végén is, miközben épp levonulok a porondról. Az egyik: Michelangelónak halvány fogalma sem volt a *Kunstwissenschaft* valódi természetéről. A másik: egyelőre még nem ismerjük Marosi Ernő költeményeit, igaz, festményeit és szobraikat sem.